

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miloš Kostić

Vpliv nacionalnih identitet in nacionalizma na razpad SFR Jugoslavije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miloš Kostić

Mentor:izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Vpliv nacionalnih identitet in nacionalizma na razpad SFR Jugoslavije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Vpliv nacionalnih identitet in nacionalizma na razpad SFR Jugoslavije

Nacionalna država je element mednarodnega sistema, nacionalne države so pa sestavljene iz mnogih etnij, so heterogene po svoji etnični sestavi. Vsak narod pa temelji na svojem jeziku, običajih, življenjskem ozemlju. Diplomsko delo govori o identitetah, s poudarkom na skupinskih političnih identitetah kakor sta etnija in nacija. V nadaljevanju bomo slednje povezali s problematiko nacionalizma kot ideologije, ki je močnejša celo od same komunistične ideologije. Kaj se zgodi, ko se vzpostavi nacionalistična ideologija pri dveh narodih, ki si lastita isti teritorij, kjer živita? Ali drugače povedano, kakšen je rezultat v večetničnih državah, kadar pride do nacionalistične retorike politikov? To zna biti v tej mešanici nacionalizma, nestabilnih strukturnih, političnih, ekonomskih ter kulturnih dejavnikov zelo konfliktno. Nekaj takega se je pripetilo državi Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (SFRJ), ki je razpadla pod pritiski nacionalizma, različnih nacionalnih identitet ter samega konflikta med nacijami. Vprašanje, ki me na tem mesta zanima je, ali sta nacionalizem in nacionalna identiteta vzrok za razpad Jugoslavije.

Ključne besede: nacionalna identiteta, nacionalizem, etnični konflikt, Jugoslavija.

The impact of national identity and nationalism on the broke-up of SFR Yugoslavia

National state is the element of the international system. National states are sum of many ethnicity or they are heterogenic by its ethnical composition. Each nation is based on its own language, traditions, territory. Thesis talks about identities especially about political identities like ethnicity and nation. Later on this (nation) will be added in the context of nationalism as an ideology that is even stronger than communist ideology. What happens when emerges nationalism by two nations on the same territory where they live? Differently said what will be the result in multiethnic states when comes to nationalistic rhetoric's of politicians'. This can be in the cocktail of nationalism and unstable structural, political, economical and cultural conditions very dangerous for conflicts. Something like that happened to Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) that it fell apart under pressure of nationalism, different national identities and at the end by the conflict between nations. The question that interests me is weather are nationalism and national identity cause for broke-up of Yugoslavia.

Keywords: national identity, nationalism, ethnic conflict, Yugoslavia.

Kazalo:

1 UVOD	5
2 METODOLOŠKI NAČRT	6
2.1 Namen in cilj	6
2.2 Raziskovalno vprašanje	6
2.3 Metodološki okvir.....	6
3 IDENTITETA	7
3.1 Osebna identiteta in skupinska identiteta	7
3.2 Politična identiteta	8
3.3. Etnična, narodna in nacionalna identiteta.....	10
3.3.1 Etničnost (etnična identiteta)	10
3.3.2 Narod (narodna identiteta)	12
3.3.3 Nacija (nacionalna identiteta)	13
4 NACIONALIZEM	15
4.1 Kaj je nacionalizem?	15
4.2 Kaj pravijo nekateri izmed pomembnejših teoretikov o nacionalizmu	16
4.3 Komunizem in nacionalizem	20
4.4 Ekonomija in nacionalizem	21
4.5 Nacionalizem in etnični konflikti	22
5 VPLIV NACIONALNIH IDENTITET IN NACIONALIZMA NA RAZPAD SFR JUGOSLAVIJE.....	24
5.1 Kratka zgodovina območja, kjer je nastala SFR Jugoslavija.....	24
5.2 Mednacionalni konflikti na območju SFR Jugoslavije pred samim nastankom SFR Jugoslavije	26
5.3 Vzpostavljanje nove identitete v skupni državi.....	27
5.4. Izgubljanje socialistične identitete SFR Jugoslavije	29
6 Zaključek.....	31
7 Literatura	33

1 UVOD

Svet je danes razdeljen na države, nacije, narode, ki sestavljajo države. Države so osnovni gradnik mednarodne skupnosti in stabilne države omogočajo varno mednarodno okolje, vendar države niso stacionarne in fiksne. Države nastajajo in države izginjajo. Zgodovina je polna takih primerov. Postavlja se vprašanje, zakaj je temu tako? Zakaj neka država nastane ali propade, kje so tisti vzroki, ki povzročijo nastanek nacije ter s tem države? Hkrati se pojavlja še eno vprašanje, kako sploh nastane nacija?

Kot nas zgodovina uči, je v večini primerov, ko so države nastajale ali propadale, prihajalo do konfliktov. Kaj je povzročalo te konflikte? Ali vzrok izhaja iz nacije ter s tem iz naroda ali etnije, ali pa so vzroki bolj ideološke narave in imajo svoj izvor v nacionalizmu?

Tako je bilo tudi z bivšo državo Jugoslavijo. V diplomskem delu bomo skušali poiskati razloge, s katerimi bi lahko odgovorili na zgoraj zastavljena vprašanja ter s tem dognati, ali je bila država že vnaprej obsojena na propad zaradi številnih nacij, ki so jo sestavljale.

V sodobnem svetu lahko preko medijev opazimo veliko mednacionalnih konfliktov, še več je medetničnih konfliktov znotraj držav, primer takih je nedavna »arabska pomlad«, ki ni zgolj odstavila okorelih režimov, temveč je sprožila val medetničnega nasilja. Tako je bilo tudi v socialistični Jugoslaviji, ki je nastala z združitvijo nacij v zvezno državo in v začetku devetdesetih letih prejšnjega stoletja tudi razpadla na države, ki so jo na začetku sestavljale. Nedavna najava v Evropskem parlamentu, da bi morali v Evropi združiti evropske države v neko novo zvezo, »federacijo nacij« (RTV Slovenija 2012), vzbuja številne povezave s staro Jugoslavijo, za mene najbolj primerno vprašanj na tem mestu je, ali obstajajo možnost nevarnih konfliktov v primeru morebitnega razpada bodoče »Zvezne Evropske unije«?

V prvem delu diplomske naloge bomo podali podrobnejšo teoretično analizo identitete, tako osebne, še bolj pa skupinske ter z njo povezanih identitet, kot so etnija, narod in nacija. V nadaljevanju bomo povedali nekaj več o ideologiji nacionalizma ter o teoretičnem razumevanju kaj nacionalizem je in iz kod izvira. Pa tudi o povezavi med nacionalizmom in komunizmom, nacionalizmom in ekonomijo ter nacionalizmom in etničnimi konflikti. V tretjem delu bomo poskušali na primeru SFRJ pokazati, kako so se izoblikovale skupinske politične identitete, kakšen vpliv so imele na to državo ter vlogo nacionalizma pri njeni razgradnji. V sklepnem delu bomo poskušali odgovoriti na zgoraj zastavljena vprašanja in podati nekaj zaključkov.

2 METODOLOŠKI NAČRT

2.1 Namen in cilj

Namen in cilj diplomskega dela je pokazati, kako kompleksna sta koncepta identitete in nacionalizma. Diplomsko delo si prizadeva bralcu razložiti, da mednacionalni konflikti na območju bivše SFRJ niso bili prisotni od vekomaj ter na primeru analizira, kakšna je povezava med nacionalno identiteto, nacionalizmom ter razdorom nekdanje skupne države Jugoslavije, če ta povezava sploh obstaja.

2.2 Raziskovalno vprašanje

Osrednji problem diplomskega dela je odnos med nacionalno identiteto ter nacionalizmom. In seveda kakšen vpliv sta imela nacionalizem ter nacionalna identiteta na območju SFR Jugoslavije. Zato sem glede na zastavljeno problematiko izpostavil slede vprašanje. Ali sta politična (etnična, narodna in nacionalna) identiteta ter nacionalizem ključnega pomena za razpad Jugoslavije?

2.3 Metodološki okvir

Prednostno bo diplomsko delo temeljilo na analizi sekundarnih virov, saj je velik del tega dela teoretske narave. Ta metoda raziskovanja nam bo služila tako v prvem in drugem delu diplomskega dela kjer bomo govorili o identitetah ter nacionalizmu. Tretji del se bo osredotočal na vprašanje odnosa med identitetami, nacionalizmom in mednacionalnimi konflikti, zato bomo na tem mestu uporabili interpretativno metodo. Hkrati si bomo v tem delu pomagali še s primerjalno zgodovinsko metodo, kjer bomo poskušali pokazati zgodovinski presek, odnos med identiteto, nacionalizmom in razpadom SFRJ ter na ta način umestili teoretski del v kontekst.

3 IDENTITETA

To poglavje govori o osebni in skupinski identiteti, ki nas vodi do političnih identitet ter s tem do etnične, narodne ter nacionalne identitete.

Identitete so sestavljene iz podobnosti in razlik, to sta dinamična principa identitete in srce socialnega življenja. [...] Identiteta je konstanten proces, je vedno v nastajanju ter »nikoli ni končana in nikoli dokončana. [...] Vse človekove oziroma posameznikove identitete so pravzaprav socialne identitete, zato je identiteta produkt družbe in posameznika, je reflektivna, socialno konstruirana skozi interakcije in institucije. [...] Se pravi, identiteto lahko razumemo kot »način na katerega se posamezniki ali kolektivitete¹ razlikujejo v primerjavi z drugimi posamezniki ali kolektivitetami (Nastran Ule 2000, 3).

Nadalje identiteto delimo, to je tudi osnovna delitev, na osebno ter skupinsko identiteto (Berger in Luckmann 1988, Južnič 1993, Nastran Ule 2000).

3.1 Osebna identiteta in skupinska identiteta

Osebna identiteta ni isto kot sebstvo ali kot samopredstavitev, ni struktura posameznika, je proces, ki posameznika izoblikuje skozi celo življenje. Še bolj pomembno je to, da je identiteta križanje, prepletanje, včasih tudi nasprotovanje zasebnega (posameznik) in javnega (družba, skupnost) (Nastran Ule 2000, 82–87). Ali drugače povedano, osebna oziroma individualna identiteta je vsota oz. seštevka dveh elementov, »zaznavanja in občutenja lastne edinstvenosti in enkratnosti ter odmere te zasebnosti in različnosti v odnosu do drugih ljudi« (Južnič 1993, 101). To pomeni, da je osebna identiteta sinteza dveh sestavin: človekove zasebne telesnosti in človekove družbenosti, ki ga bistveno pogojuje (ibid.). Še bolj konstruktivistični pogled Tomasa Luckmanna in Petera Bergerja pravi, da je identiteta posameznika družbena konstrukcija realnosti subjekta (Berger in Luckmann 1988, 160–161). Nadalje avtorja nadaljujeta, da identiteto oblikuje družbeni proces, družbena razmerja pa jo

¹ Kolektiviteta: pripadanje neki skupini v visoko razviti moderni družbi. Kolektiviteta naj bi pojmovno okrepila pojem zlasti v smeri združbe, združenj in sploh združevanja v ločene, razpoznavne celote (Južnič, 1993, 142).

vzdržujejo spreminjajo in preoblikujejo. Tako sta posameznik in družba v dialektičnem razmerju pri oblikovanju identitet tako posameznika kakor tudi skupine, kamor je posameznik vpet (ibid). Torej osebna identiteta ni dana, temveč se konstituira v procesu interakcij (Haubl v Nastran Ule 2000, 158).

Naloga skupinske identitete je zagotoviti enakost ali pa vsaj podobnost med posamezniki neke skupine. To so torej identitete, v katere je posameznik vpet, posameznik se z neko skupino identificira, je del neke skupine. Zato je identifikacijo v skupinskem smislu potrebno razumeti kot skupinsko pripadnost oziroma pripadanje (Južnič 1993, 140). To pomeni, da posameznik ni nikoli sam, pač pa je vedno vpet v neko celoto, je »člen v zapleteni družbeni organizaciji, v mreži raznovrstnih družbenih odnosov, v sistemu raznovrstnih ustanov« (Južnič 1993, 141). Skupinske identitete oziroma skupinsko pripadanje v moderno razviti družbi lahko razdelimo na celo vrsto kolektivitet: edukativno, poklicno, zaposlitveno, politično, športno, rekreacijsko, disociativno (Južnič 1993, 142–143) Dodali bi lahko denimo tudi glasbeno in še kakšno.

3.2 Politična identiteta

Za kasnejše razumevanje diplomskega dela je najbolj pomembna politična identiteta, torej identifikacija z neko politično organizacijo, skupnostjo ali politično organiziranostjo. Lahko jo razumemo v smislu pripadnosti/članstvu neki politični stranki ali pa pripadanje politični skupnosti – globalni družbi, veliki skupnosti – imenovani država, pripadanje le-tej pa pravimo državljanstvo (Južnič 1993, 145). V sklop druge lahko štejemo tudi narod oziroma nacijo, torej pripadanje zelo široki politični skupnosti, ki presega rodbinske vezi med posamezniki.

Nadalje je pri skupinski identiteti pomembno izpostaviti naslednje sklope identifikacij, ki so pomembni predvsem v smislu politične identitete.

Prvič, pri *identifikaciji s prostorom in v prostoru* je potrebno razumeti družbeno povezanost, identifikacijo z nekim teritorijem, ozemljem (Južnič 1993, 146–151). Predvsem je pomembna čustvena navezanost posameznikov, tudi skupine. Znotraj nekih meja, nekega teritorija se uveljavlja pravica in last nekega naroda nad nekim ozemljem. Problem se lahko pojavi, ko imamo dve ali več skupinskih političnih entitet, ki si delijo nek teritorij. »Prostor, posebno če je natančno definiran v povezavi z zaključeno skupnostjo, ima izjemno veliko identifikacijsko

vlogo« (ibid.). Tako je ozemlje kritičen dejavnik v določanju skupinske identitete. Primer tega so etnije, narodi, nacije ter njihovo navezanost na teritorij.

Ko govorimo o skupini in njenem pripadanju lahko rečemo, da nekaj ali nekdo ne pripada »naši skupini«, narodu na primer, oziroma *nepripadanje* je drugi sklop skupinske politične identitete. Tu torej govorimo o zavestnem odporu ali uporju zoper »dane ali ponujene« družbene identitete, ali občutku drugačnosti, ki nekemu, lahko tudi določeni manjšini, zbuja zavest nepripadanja širši, globalni družbi – narodu. (Južnič 1993, 152–154). Veliko takih primerov najdemo na Balkanskem polotoku, denimo Srbi na Hrvaškem ali pa Srbi in Hrvati v Bosni in Hercegovini.

Nadalje, *lojalnost* kot način, kako se pripoznava pripadnost neki skupnosti, kolektiviteti, je pomembno »lepilo«, ki utrjuje in potrjuje enotnost skupine. Lojalnost je produkt čustvenih vezi neke skupine, prav tako pa prepletenost čustvenih vezi producira lojalnost (Južnič 1993, 164). Torej, ko govorimo o povezovalni funkciji znotraj ene skupnosti (nacije), slednje učinkuje pozitivno v krepitvi skupne identitete, lahko ima pa tudi razdiralni učinek, v kolikor je v neki skupnosti (naciji) manjša skupnost (manjšina), ki pa ne čuti lojalnosti do te iste večje skupnosti (nacije).

Znotraj skupinskih identitet obstajajo tudi identitete, ki izstopajo, so drugačne od drugih in lahko predstavljajo njeno nasprotje. Primer take je *kontrastna identiteta*. Pri tem so možne tudi ekstremne polarizacije identitete tako v rasnem smislu kot tudi v etničnem ali religijskem smislu (Južnič 1993, 166–175). Enako kot v prejšnjih primerih, so tudi tu manjšine dober zgled temu. Kontrastnost in posledično netolerantnost ali nestrpnost na primer do drugih etnij, povzroča tujost (do) manjšine, posledično stereotipije, ki je pogostokrat vir zavračanja in celo sovražnosti (ibid.).

Posledično vse to vodi v vznemirjenje kot pojavno obliko, ki v neki družbi, ki je etnično, religijsko, jezikovno heterogena, povzroča: ločenost v smislu psevdovrst, ko v skrajni obliki nekemu celo odrekamo človeškost; reagiranje na drugačnost v smislu ksenofobije in ksenofobnih izpadov; pojavljanje in prakticiranje razlik in različnosti in razlikovanja, ki lahko hote ali nehote počasi prehajajo v neenakost in neenakopravnost (ibid.), denimo narodov v SFRJ.

3.3. Etnična, narodna in nacionalna identiteta

Nacionalizma ni brez nacionalne identitete. Da bi dojali kompleksnost koncepta nacionalizma, o katerem bomo pisali v naslednjem poglavju, moramo najprej povedati nekaj več o sami nacionalni identiteti, kot lepilu, ki drži skupaj posameznike neke nacije, ki jih družijo skupaj kulturni konstrukti o skupnem. Tu pa se pojavi problem že na samem začetku, in sicer podobnost med tremi koncepti skupinske politične identitete velikih skupnosti: *etnične*, *narodne* ter *nacionalne* identitete. Vse tri omenjene identitete so skupinske identitete, ki se med seboj razlikujejo, vendar hkrati tudi dopolnjujejo. Tako ni jasne in točno dorečene definicije, ki bi natančno razložila in ločila te tri identitete med seboj. Najenostavneje bi lahko rekli, da je etničnost kulturna razsežnost neke skupine, skupnosti. Narod in nacija pa sta politična fenomena neke skupine, skupnosti. Zaradi nedoslednosti pri uporabi teh treh terminov pogostokrat prihaja do nestrinjanja ali je neka skupina ljudi rasna, etnična ali pa narodna (Walerstein v Haralambos 1999, 719–722).

Nacionalna država v osemdesetih letih v Evropi postane osrednji cilj nacionalnega prebujanja številnih narodov vzhodne Evrope kot tudi jugovzhodne Evrope oziroma držav SFRJ. Proces vzpostavljanja nacije postane še posebej intenziven konec osemdesetih in začetek devetdesetih let. Predvsem ko propade kolektivna identiteta socialistične ter komunistične skupnosti in jo nadomesti nacionalna identiteta ter izgradnja nacionalne države.

Da bi bolje razumeli kakšne so te razlike in podobnosti med tremi skupinskimi političnimi identitetami, v nadaljevanju podajam razlago le-teh.

3.3.1 Etničnost (etnična identiteta)

Etničnost kot identiteta je identiteta, ki nam je dodeljena z rojstvom v določeni etnični skupini oziroma skupnosti (Južnič 1993, 268). Pri tem je potrebno poudariti, da etnična identiteta ni nekaj večnega in nespremenljivega, temveč se le-ta spreminja tako skozi čas kot tudi v samem prostoru (Južnič 1993, Sanders 2002, Trimble in Dickson 2010). Torej etnična identiteta je vezana na neko določeno etnijo ali etnično skupnost, ki se po besedah Eriksona v sodobni antropologiji in sociologiji obravnava kot kulturno različna (Erikson v Haralambos 1999, 682–683). Torej, etnijo je potrebno razumeti v kulturnem smislu. Prav tako J. Milton Yinger trdi, da etnična skupina obstaja ko: »drugi obravnavajo segment širše družbe kot drugačen v

neki kombinaciji naslednjih značilnosti – jezika, religije, rase in domovine prednikov s svojo kulturo« gre za samoprezentacijo članov okoli skupnega porekla in kulture (Yinger v Haralambos 1999, 682–683). Podobno pravi tudi Richardson, in sicer, da lahko delimo etnične skupine na različne načine: glede na teritorialni izvor, religijo ali pa jezik (Richardson v Haralambos 1999, 682–683). Južnič tu poleg treh kontinuitet (teritorialne, zamišljenega skupnega izvora ter jezika) doda še en element, in sicer politiko oziroma stopnjo politične organiziranosti etnične skupnosti, etnije. Poleg te je prav tako pomemben zaokrožen gospodarski teritorij, ki etniji omogoča večjo neodvisnost in večjo samoobstojnost (Južnič 1993, 268).

Po drugi strani pa John Richardson pravi, da obstajajo problemi s konceptom etničnosti, še posebej pri jasnemu razločevanju med etničnimi skupinami (Richardson v Haralambos 1999, 682–683). Prav tako je potrebno vedeti, da je etničnost potrebno razumeti kot koncept, ki zajema nekaj ločene termine kot so rase, plemena, klani, ljudstva, nacionalne manjšine, ter jih združi v enega samega, ali kot pravi Lewellen, gre za koncept »vse-v-enem«, ki je postal sam po sebi zelo širok koncept, vendar tudi zelo uporaben v specifičnih poljih znanosti (Lewellen 2003, 166).

Omenili smo že, da je etnična identiteta kolektivna podobnost med notranjimi člani neke skupnosti oziroma kolektivna različnost v odnosu do neke druge skupnosti. Med številnimi avtorji se pojavljajo skupni elementi etničnega razlikovanja.

V prvi vrsti je to vsekakor *jezik*, ki ima osrednji pomen pri etniji. Tu velja poudariti jezikovno lojalnost, to je oblika politične lojalnosti, ki je pomembna predvsem na območjih z jezikovnimi elementi sosednjih etnij. Ti so pravzaprav bistvenega pomena pri oblikovanju sklenjenosti etnične skupnosti oziroma njenega etničnega ozemlja. Povedano drugače, jezik je tisti del, ki pravzaprav spodbudi oblikovanje nekega naroda, da preraste iz nekih jezikovnih dialektov v nek standarden jezik, ki ga sprejme širša skupnost za svojega edinega, to je primer pomena jezika kot instrumenta narodnega oblikovanja (Južnič 1993, 265–306, Sanders 2002).

Poleg jezika je tu potrebno omeniti še *etnične meje*. Slednje znajo biti zelo problematične, saj je ni etnije, ki bi imela jasno začrtane meje svoje eksistence (ibid.).

Nadalje je *etnična distanca* tisti element, ki pravzaprav ohranja in utrjuje etnične meje. Pri tem je pomembna zavest o skupnem izvoru, ki prav tako pripomore k boljši povezanosti med

posamezniki iste etnične pripadnosti, čeprav posamezniki niso nujno v skupnem sorodstvu (ibid.).

Kot pomemben element etničnega razlikovanja ima svoje mesto še *religija*, kot tudi *barva kože* (ibid.).

Kateri izmed teh kriterijev ima največji vpliv pri razločevanju med etničnimi skupinami ali utrjevanju etnične identitete, je odvisno od primera do primera, tako v prostoru kot v času. Lahko bi poenostavili, da je etnična identiteta kolektivna podobnost med notranjimi člani neke skupnosti oziroma kolektivna različnost v odnosu do neke druge skupnosti. Prav tako je osnova – je jedro, za potencialno oblikovanje naroda ali nacije. Etnična identiteta je torej nekaj živega in nekaj kar se skozi čas spreminja.

3.3.2 Narod (narodna identiteta)

Če je etnija kulturna kategorija, je narod po Imanuelu Wallersteinu »sociopolitična kategorija, nekako povezana z dejanskimi ali potencialnimi mejami države« (Wallerstein v Haralambos 1999, 719–722). Narod naj bi bil neodvisen od države, naj ne bi bil povezan direktno s samo državo, ali drugače, za obstoj naroda ni potrebna država. Če lahko ločimo etnijo od naroda in od nacije, je meja med narodom in nacijo dosti bolj zamegljena, sploh, če vemo, da v svetovnih jezikih skoraj ni ločenosti med narodom in nacijo, in moramo slednje razbrati iz konteksta, ali gre za narod ali nacijo (Rizman 1991, 15–39). Problem koncepta naroda nastane, ko se vprašamo, ali lojalnosti do naroda lahko rečemo tudi nacionalizem ali je nacionalizem samo lojalnost do nacije? Rizman trdi, da imamo v slovenščini to srečo, da imamo pojma narod in nacija. S prvim označujemo politično razvito ali ozaveščeno etnijo, z drugim pa označujemo narod, ki si na določenih podlagah lasti pravico do državnosti (ibid.). Pri narodu gre za pojav, ki naj bi se od etnije razlikoval po tem, da je poudarjena politična in ideološka dimenzija (Južnič 1993, 278).

Lahko rečemo, da gre v primeru naroda za razvito etnično skupnost z dobro razvito politično, gospodarsko ter kulturno zavestjo ter institucionalizacijo teh treh omenjenih dimenzij družbe, ki pa še nima samostojne države. Primer tega smo lahko Slovenci v času avstrijske nadoblasti nad slovenskim narodom ali pa Slovenije v času »starih« političnih oblik Jugoslavije, se pravi v obdobjih, ko nismo samostojno odločali o svoji politični usodi. Max Weber pravi, da so vse

etnične skupine potencialni narodi, ki v etničnem smislu vedo kaj niso, šele potem, ko se zavejo kaj so, pa postanejo narod. Narod so samozavestna etnična skupnost (Weber v Rizman 1993, 18). Za narodno identiteto velja, da ima v sebi inkorporirane lastnosti etničnega razlikovanja, še posebej, če upoštevamo dejstvo, da smo prej omenili, da je narod etnija, ki ve, kaj je in ima razvito politično dimenzijo svoje skupnosti.

3.3.3 Nacija (nacionalna identiteta)

Sedaj smo prišli do tretje politične skupinske identitete, ki je nekakšen zadnji stadij evolucije neke etnije. Ko enkrat etnija ali narod pridobita svojo državnost ter s tem neodvisnost, lahko v tem primeru govorimo o naciji.

Bržkone je nacionalna identiteta ena izmed najbolj zapletenih in protislovnih, iz raznovrstnih drugih »sestavljena« identiteta. Prav zato je razprava o njej nujno nekonkluzivna, kar nas ne čudi, saj je celo nacijo težko definirati v njeni raznovrstnosti in zgodovinski premakljivosti. Omenjali smo že kako problematično je globalno družbo, ki ji rečemo nacija, ločiti od naroda in, postavimo, ljudstva, pa seveda razpoznati jo ločeno od etnije (Južnič 1993, 306).

Še bolj zanimivo je dejstvo, da skozi čas pojem nacija ni bil izključno vezan na državo, temveč je v srednjem veku pomenil pripadnost regiji oziroma regionalno poreklo. Tako se šele s francosko revolucijo utrdi »istenje koncepta nacije z državo in narodom« (ibid.).

Anthony Giddens pa pravi, da je nacija skupnost znotraj nekih meja, torej znotraj jasno razmejenega ozemlja, ki pa je podrejena enotni administraciji, ki je bila nadzorovana s strani notranjega državnega aparata. Zato sta narod in nacionalizem posebnosti modernega sveta, modernih držav. Tako Giddens še zaključuje, da brez nastanka narodov ne more biti nacionalizma, vsaj ne v njegovi moderni obliki (Giddens v Rizman 1991, 365).

Nacijo lahko razumemo tudi kot umeten konstrukt, in sicer je:

[...] zamišljena politična skupnost – zamišljena kot inherentno omejena in suverena. [...] Zamišljena je zato, ker pripadniki tudi najmanjše nacije ne bodo nikoli poznali večine svojih vrstnikov, jih srečali niti slišali zanje, vendar v mislih vsakega živi podoba njihove povezanosti. [...] Nacija je zamišljena kot omejena, ker ima celo največja med

njimi, ki obsega morda milijardo ljudi, končne, četudi raztegljive meje, onstran katerih so druge nacije. [...] Zamišljena je kot suverena, ker se je ta koncept rodil v dobi, ko sta razsvetljenje in revolucija uničevala legitimnost od boga določenega, hierarhičnega, dinastičnega kraljestva. (Anderson v Breuilly 2008, 267–268).

Z nacionalnostjo ali nacionalno identiteto največkrat povežemo *nacionalno zavest, državo, nadnacionalnost*, posebej na mednarodni ravni, kakršna je EU, ali pa celo naša prejšnja skupna država SFRJ.

Ko govorimo o *nacionalni zavesti* se moramo zavedati, da se ta oblikuje skozi daljša časovna obdobja, in ne nastane naenkrat. Nacionalna zavest sovpada z lojalnostjo do države oziroma nacionalna zavest se prebudi in lahko živi, ko imamo stabilno nacionalno lojalnost. Stabilno in učinkovito nacionalno lojalnost pa je moč doseči z državo oziroma njenimi institucijami, izboljšanjem komunikacije med državo ter posameznikom ter z gospodarskimi in vojaškimi podvigi, ki le še bolj krepijo nacionalno zavest. Država je torej tisti osrednji element in tudi zgodovinski proizvod nacije. (Južnič 1993, 122). Seveda pa po drugi strani lahko država tudi sproducira nacijo. Primer tega so ZDA, ki so svojo nacijo izoblikovale preko države, točneje združenih držav. Prebivalci posameznih zveznih držav sebe ne imenujejo po posamičnih državah, temveč po skupni, zvezni državi. Takšno obliko formiranja nacij imenujemo imigrantski tip (Smith v Rizman 1991, 21).

Na tem mestu velja omeniti še nadnacionalne strukture narodov oziroma nacij. Primer tega je že prej omenjena Evropska unija, katere cilj je po eni stani oblikovati skupni evropski prostor preko skupne evropske identitete, skupnega gospodarskega prostora, po drugi stani pa ravno s to skupno evropsko identiteto preprečiti morebitna mednacionalna trenja, ki bi se lahko ponovila v prihodnosti. Ali v tem primeru nacionalizem igra kreativno vlogo v razmerju do nadnacionalnih struktur ali na njih deluje destruktivno je vprašanje, ki je na mestu, če želimo oblikovati skupno evropsko identiteto.

4 NACIONALIZEM

4.1 Kaj je nacionalizem?

»Nacionalizem je ideološko gibanje, ki si prizadeva za pridobitev ali ohranitev avtonomije, enotnosti in identitete obstoječega ali potencialnega naroda« (Smith v Rizman 1991, 21). Nekateri avtorji vidijo več oblik nacionalizmov, tako po besedah Todorova obstaja kulturni nacionalizem, ki je pot, ki pelje k univerzalizaciji nacije, k poenotenju nacije ter večje homogenizacije, obstaja pa tudi državni nacionalizem, ki pomeni izbiro svoje domovine proti drugim domovinom (Todorov v Rizman 1991, 145). Prav tako je pomemben nacionalizem z vidika izgradnje nacije, torej ko »etnijska oziroma narod še nista dospela do državnosti« (Južnič 1993, 315).

Na tem mestu velja zapisati še nekatere izmed ključnih poudarkov nacionalizma. Nacionalizem zagovarja tezo, ker obstaja nacija, bi to morala biti podlaga političnega reda vsem nacijam sveta. Poznamo več oblik ali tipov nacionalizma, med njimi velja najbolj izpostaviti nasprotujoča *etnični* in *državljski* tip ter prav tako nasprotujoča *elitni* in *množični* tip nacionalizma. Nadalje je potrebno poudariti, da glavne razprave o nacionalizmu potekajo v duhu, ali je nek nacionalizem vzrok nacije ali njena posledica, o pomenu kulture, gospodarstva in politike v povezavi z nacionalizmom ter kakšno vlogo imajo notranji in zunanji dejavniki pri krepitevi nacionalizma (Breuilly 2008, 269).

Kdaj je ideologija nacionalizma stopila na plano zgodovine in kdaj se je začela širiti ter uporabljati kot sredstvo za doseg političnih ciljev, je težko točno locirati. Lahko pa z gotovostjo trdimo, da je največji razmah ter prepoznavnost nacionalizem pridobil s francosko revolucijo, ko je prešla okvirje Francije. Nekateri zgodovinarji omenjajo, da so našli sledi nacionalizma, celo vse nazaj do leta 1500. Omenimo tri obdobja v Evropi, kjer se je razvil nacionalizem v takšnih oblikah kot ga poznamo danes. Prvo sega v obdobje okoli leta 1750, ko je prevladujoča oblika nacionalizma državljanski in elitni nacionalizem. Najboljši primer za to je nastanek francoske države ter z deklaracijo utemeljene nacije. To je obdobje konca razsvetljenstva, hkrati se pojavijo ideje o meščanskem liberalizmu, utilitarizmu ter ateistična misel. Tu se torej postavlja v ospredje človeka, posameznika, meščansko družbo, pravico do svobodne misli, komuniciranja, gibanja, povezovanja, trgovanja ter še kaj (Južnič 1993, 315–320; Breuilly 2008, 270).

Za drugo pomembno obdobje, kjer sta prevladujoči obliki množični tip nacionalizma ter etnični tip nacionalizma, štejemo obdobje okoli leta 1850 oziroma prvo polovico devetnajstega stoletja. To je obdobje revolucij liberalnih idej, demokratičnih idej, »radikalni liberalci so bili za republiko, splošno volilno pravico in so že negovali idejo o samoodločbi narodov« (Južnič 1993, 316). To obdobje je pomembno tudi zato, ker pride do tako imenovane pomladi narodov, ko številni narodi zahtevajo večjo avtonomijo, samostojnost, svojo državo.

Tretje obdobje je obdobje dvajsetega stoletja, v katerem prevladuje skrajni nacionalizem, ki je izključujoč ter destruktiven in vodi v konfliktni odnos med narodi in nacijami. Dober primer tega so prva in druga svetovna vojna, razpad Sovjetske zveze ali pa Jugoslavije v devetdesetih letih prejšnjega stoletja] (Južnič 1993, 316; Breuilly 2008, 270–281).

4.2 Kaj pravijo nekateri izmed pomembnejših teoretikov o nacionalizmu

Ernest Gellner (1925–1995), daje prednost nacionalizmu pred nacijo, nacionalizem pa vidi kot nekaj modernega, poleg tega pa v ospredje postavlja gospodarstvo ali industrijo kot ključni dejavnik za oblikovanje nacionalizma. Zagovarja, da se nacionalizem lahko razloži in sistematizira, »v vsakem primeru *ex-post* – kot neizogibni ali vsaj kot naravni dodatek določenih pomembnih in očitnih značilnosti modernih ali modernizirajočih se družb« (Gellner v Rizman 1991, 239).

Torej, *moderna družba je politično centralizirana*; z vidika nujnega ekonomskega preživetja države je pomembno učinkovito pobiranje davkov, s katerim si lahko zagotovi obrambo pred zunanjimi zavojevalci ali pa izobražuje posameznike zavoljo boljše specializacije ter boljše produktivnosti družbe. Se pravi, »modernejši nacionalizem je pojav, ki je povezan s pojavom industrijske družbe. Industrijska družba pa je vedno centralizirana« (Gellner v Rizman 1991, 241).

Drugič, *moderna družba je gospodarsko zelo specializirana* (ibid.).

Tretjič, *industrijska družba je zaposlitveno gibljiva*. To z vidika tehnologije in industrije pomeni, da je moderna družba z nestabilno ali spreminjajočo tehnologijo ter ekonomskim

napredkom primorana k pojavu novih specializmov ter s tem vedno novim gibanjem zaposlenih (ibid.).

Četrnič, *specializacija določenih delov družbe zahteva visoko tehnološko raven in urjenje* oziroma moderna družba je primorana za specializirane poklice izobraževati svoje posameznike dlje časa, to pa zahteva centraliziran učni sistem (ibid.).

Petič, *industrijska družba je gibljiva tudi znotraj individualnih življenjskih dob ter karier*. Tu želi poudariti ponovno specializacijo ter učenje, ko menjamo službe ali pa napredujemo na višje delovno mesto (ibid.).

Šestič, *moderne družbe so razdeljene od milega socializma do skrajnega*. Zato po njegovem mišljenju za vodenje nacionalnega gospodarstva ne obstaja nevidna roka, tudi ne v družbah z načelom *laissez faire*, ker nad določenimi političnimi odločitvami lastniki kapitala pač nimajo absolutno prostih rok. (Gellner v Rizman 1991, 239–267; Gellner v Hutchinson 2000, 271–287).

Kakšna je torej povezava moderne družbe in nacionalizma? V moderni družbi politični ljudje vplivajo na centralne ekonomske odločitve. Centraliziranost družbe je pomembna zaradi boljšega nadzora, ohranjanja reda, vzdrževanje infrastrukture, vključno z izdelanim izobraževalnim sistemom ter zaposlitveno mobilnostjo. Vse to je možno doseči s skupnimi odločitvami tako politike kot širše populacije, kar vodi neizogibno v homogenizacijo kulture ter s tem družbe. Ta pa zopet preko izobraževalnega sistema vceplja izobražencem, na eni to homogeno kulturo, na drugi pa ustrezno izobrazbo in tehnične kompetence za zaposlitev posameznikov. Tako dobimo moderno nacionalno družbo (Gellner v Rizman 1991, 239–267).

Če povzamemo, je moderna družba, kot posledica njene tehnološke in produkcijske baze, homogena, izobražena, tehnično razvita ter zaposlitveno gibljiva. Za homogenost pa poskrbimo s skupnim medijem komuniciranja ter izobraževanja. Zato je nacionalizem produkt teh organizacijskih načel moderne družbe (ibid.).

V nasprotju z Gellnerjem, ima za Anthony D. Smith (1939) nacija večjo pomembnost kot nacionalizem. Ključni dejavnik je tako kultura oziroma miti in spomini. Tako nacija ni nekaj modernega, temveč ima svoje korenine v predmodernem, v etniji. Smith pravi da »novoveški narodi niso tako zelo »novoveški«, kot bi nas modernisti radi prepričali« (Smith v Rizman 1991, 55).

Če bi bili moderen pojav, narodi ne bi mogli preživeti, pravi in s tem želi opozoriti na več stvari. Prvič, narod naj ne bi bili statičen cilj, ki je nespremenljiv in večen. Narod je proces, ki nastaja dolgo in je podvržen spremembam. Drugič, narodi lahko preživijo zgolj, če imajo neko jedro in to je etnično jedro, včasih ga je potrebno odkriti, včasih si ga je potrebno izmisliti. Tretjič, narodi morajo imeti nekje svoj dom, domovina ne more biti zgolj ozemlje, domovina je lahko zgolj neko zgodovinsko ozemlje, na katerem so živeli naši predniki. S proučevanjem zgodovine pa vzpostavljamo most med preteklostjo in sedanostjo, ter tako ohranimo kontinuiteto domovine skozi čas. Poleg tega pa nacije potrebujejo tudi svoje junake, svoja zlata obdobja prosperitete, ki so lahko dostikrat vodilo in ideal novoveškimi voditeljem pri mobilizaciji sodržavljanov za določene politične cilje – vzpostavitev nove zlate dobe na primer. Tako Smith pravi, da so novoveški narodi staroveški tolikor, kolikor so zakoreninjeni v preteklost (Smith v Rizman, 1991, 51–77).

Narodi so se torej pojavili pred nacionalizmom. Hkrati pa nacionalizem predstavlja način mobilizacije nekega naroda pri doseganju svojih ciljev, večje stopnje samostojnosti, državnosti. To lahko v primeru, kjer se večja teritorialna enota cepi na manjše, vodi v konflikt med narodi, še posebej tam, kjer obstajajo nedorečena etnična ozadja, na primer teritorij, zgodovinski junaki, jezik (ibid.).

Benedict Anderson (1936) zagovarja tezo, da se z nacionalizmom vzpostavi nacija, zato je ima prvi prednost pred drugo ter prav tako kot Gellner zagovarja njen moderni nastanek. Vendar je v tem primeru v ospredju kultura oziroma komunikacija med posamezniki, ki vzpostavljajo nekaj skupnega, nacijo.

Odveč je torej poudariti, da ne trdim, da je pojav nacionalizma konec osemnajstega stoletja »proizvod« erozije religijskih gotovosti ali da ta erozija sama po sebi ne zasluži širšega pojasnila. Prav tako nočem reči, da nacionalizem v zgodovinskem smislu kakorkoli »presega« religijo. Moje mnenje je, da moramo nacionalizem razumeti ne v zvezi z uzaveščenimi političnimi ideologijami, ampak z velikimi kulturnimi sistemi iz časa pred njimi, iz katerih – kot tudi proti njim je – je nastal (Anderson 1998, 20).

Anderson nacionalizmu, ki je voden preko državnega aparata, pravi uradni nacionalizem. Nacije naj bi nastale, ker so dinastije uvidele praktičnost vodenja držav. Da bi bila administracija čim bolj učinkovita, je bilo potrebno uvesti skupen jezik. Anderson pravi, da je

ta nastal z dvigom domačega jezika na raven države, na njegovo izbiro pa sta vplivala »nehotena tradicija ali praktičnost« (Anderson 1998, 98).

»Torej leksikografska revolucija je v Evropi povzročila in postopno širila prepričanje, da je, če se tako izrazimo, jezik (vsaj v Evropi) osebna lastnina nekaterih povsem določenih skupin – njegovih vsakdanjih govorcev in bralcev. In naprej, da imajo te skupine, zamišljene kot skupnosti, avtonomno mesto znotraj bratstva enakih« (ibid.). Uradni nacionalizmi so orožje naturalizacije evropskih dinastij, obenem pa tudi sredstvo za ohranjanje dinastične oblasti na nekem ozemlju, ki poteka z uveljavljanjem enega izmed jezikov, ponavadi tistega, čigar elita ima največjo politično moč. Primer tega je na primer rusifikacija, jezikovna podreditev drugače govorečih na območju ruskega imperija. Seveda pa Rusija ni osamljen primer, tako politiko so izvajali tudi v Londonu, Parizu, Berlinu in še kje (Anderson 1998, 100).

Anthony Giddens (1938) pa trdi, da je nacionalizem produkt nacije, naroda. Obratno razmerje, kjer nacionalizem vpliva na nastanek naroda, pravi, da v njegovi moderni obliki postane problematično. Tudi za njega je nacionalizem moderni pojav. »Ko govorim o »nacionalizmu«, mislim na pojav, ki je predvsem psihološki – pripadnost posameznikov nizu simbolov in prepričanj s poudarjenimi skupnostnimi vezmi med člani političnega reda« (Giddens v Rizman 1991, 365). Treba je poudariti, da v nasprotju z Andersonom. Giddens ne da velike pozornosti jeziku kot sredstvu za nacionalistično ekspanzijo naroda, navaja številne primere, kako so v času Osmanskega imperija plemiči govorili številne jezike, arabski, perzijski, turški. Izpostavi še primer Anglije, nacionalizem na Otoku je prej britanski kot pa angleški, kljub temu, da se je angleški jezik širil iz Londona navzven tudi preko Škotske in Velsa. Negira torej povezavo govoriti angleško pomeni biti Anglež. To lahko zasledimo tudi v Franciji, kjer so se ljudje identificirali po regionalni pripadnosti, provinci ali mestu in to še v osemnajstem stoletju, kljub temu, da je leta 1539 z ediktom francoščina postala edini uradni jezik v Franciji. (Giddens v Rizman 1991, 365–370).

Namen tega poglavja je bil izpostaviti, na kakšne načine lahko opredelimo nacionalizem oziroma kakšne so njegove dimenzije, kako težko ga je natančno definirati, če vemo, da je nacionalizem vedno v povezavi z nacijo ali narodom ter državo.

4.3 Komunizem in nacionalizem

Komunistična in nacionalistična ideologija nekako sovpadata v isto časovno obdobje, v drugo polovico devetnajstega stoletja. Zavzemata nasprotna ideološka stališča, komunistična ideologija je nasprotovala ideji nacionalizma ter se zavzemala za združitev delavcev vseh dežel. Tako je v ospredju ideja delavstva kot protiutež narodom, nacijam, ki le delijo ljudi med seboj. Nacionalistična ideologija se pa zavzema za emancipacijo narodov, osvoboditev zatiranih narodov.

Najbolj sta ti dve ideji prišli do izraza leta 1917, ko je v Rusiji izbruhnila komunistična revolucija. Takrat je bil nacionalizem, ki ga je sprožila prva svetovna vojna, v polnem razmahu. Na eni strani so Lenin in ostali marksisti to svetovno vojno želeli izkoristiti za ustanovitev nove internacionale ter združiti delavce vseh dežel ravno v času, ko se je na drugi strani »s svojim lastnim alternativnim revolucionarnim programom pojavil nacionalizem. Tomaš Masaryk, Jozef Pilsudski in drugi nacionalisti so prišli na dan z zahtevo po spremembi svetovne vojne držav v revolucionarno vojno za osvoboditev narodov« (Szporluk v Rizman 1991, 346).

Čeprav je komunistična revolucija zavihtela v Rusiji na oblast komunistično orientirane politične voditelje ter združila narode v Sovjetsko zvezo, tega njihovi somišljeniki v Nemčiji in Avstriji niso mogli narediti, zadržati torej narode, ki so bili še do pred koncem prve svetovne vojne pod nemško ali pa madžarsko vladavino. »Namesto tega so narodi brez države, vključno s tistimi, ki sta jih Marx in Engels imenovala »nezgodovinski«, izpeljali svoje nacionalne revolucije proti Nemčiji in Madžarski in ustanovili svoje neodvisne države« (Szporluk v Rizman 1991, 347).

Bistvo pri tem je, da so kasneje tudi nasprotniki komunizma pozdravili komunistično revolucijo, ker so v njej videli ohranitev ruske celovitosti in nadvlade nad ostalimi narodi in državami ter zatrtje njihovih tendenc po osamosvojitvi. Poleg njih je tudi Lenin po letu 1917 govoril o tem, da je šlo pri oktobrski revoluciji za rusko nacionalno prebujanje ter o ruski poti iz suženjstva v neodvisnost. [...] Prav takega mnenja je bil tudi Stalin, ki je poskušal Rusijo z rusifikacijo osvoboditi zaostalosti, vojaške, kmetijske, industrijske. Tako je prišlo do poistovetenja Sovjetske zveze z njeno predhodnico imperialno Rusijo v novo brezrazredno Rusijo. [...] »Iz te perspektive je bila revolucija leta 1917 obravnavana kot emancipacija Rusije od odvisnosti od zahodnih sil. Največji domači dosežek sovjetskega režima je postala

industrializacija, ne pa novi družbeni in politični red. Videti je bilo, da je marksizem v Rusiji zmagal, vendar le tako, da je postal nacionalizem« (Szporluk v Rizman 1991, 345–365).

V tem poglavju sem želel poudariti, da kljub temu, da se je marksizem zavzemal za enakopravnost narodov in brezrazrednost družbe, je v praksi prevzel vzorce nacionalizma ter jih uporabil za emancipacijo večinskega naroda.

4.4 Ekonomija in nacionalizem

Na tem mestu skušamo na kratko pokazati, kakšna je povezava med nacionalizmom ter ekonomijo. Ali gre tu za etnonacionalizem ali za ekonomski nacionalizem, ter potencialne vzroke etnonacionalnega konflikta. Ta del temelji na raziskavi, ki jo je naredil Walker Connor. Zakaj je ta odnos med ekonomijo in nacionalizmom pomemben? Predvsem zato, ker se velikokrat v medijih prikazujejo razlogi za ta in oni narod (tudi etnijo), da naj bi bil ekonomsko izkoriščen ali, da se mu zavirajo možnosti za večjo gospodarsko rast ter s tem povezano emancipacijo.

Tu je potrebno poudariti, da se Connor navezuje na zgoraj omenjenega Gellnerja. Torej v večnacionalnih državah naj bi se pojavljale razlike v osebni dohodku, poklicni strukturi ter življenjskem standardu med določenimi etnijami. Implicitno sporočilo govori, da bi konflikt lahko izginil, če bi se gospodarske razlike ublažile ali pa izkoreninile (Connor v Rizman 1993, 297).

Torej razlogi o ekonomski depriviligiranosti ene nacije/države zavoljo druge nacije/države, ki sta druga od druge oddaljeni in nimata stika, ter s tem povezani konflikti, se redkokdaj pojavijo. Na primer država bogatega severa izkorišča državo revnega juga, ali pa Škoti živijo bolje kot Slovenci in imajo boljši standard. Take trditve so ohlapne in abstraktne in načeloma ne vodijo v vojne situacije. Se pa pogosteje pojavljajo situacije, ko se obtoževanje o diskriminaciji pojavlja znotraj ene države. Na primer na Severnem Irskem, kjer je diskriminacija vzrok slabšega ekonomskega in poklicnega položaja Ircev napram Neircem. Seveda se na drugi strani pojavljajo primeri kjer imajo politično dominantni narodi slabši življenjski standard, kot pa manjšinski. Primer tega je lahko iz bivše skupne Jugoslavije, kjer naj bi v Sloveniji in na Hrvaškem imeli dosti boljši življenjski standard, kot pa na primer v Srbiji (Connor v Rizman 1993, 300–305).

Po Connorjevem mnenju gospodarsko spreminjanje naj ne bi bil predpogoj za krepitev etno-nacionalizma. So pa gospodarski razlogi lahko močan katalizator za pospeševanje mednacionalnih napetosti. Nacionalizem v tem primeru igra vlogo skupnega čustvovanja, na katerega delujejo politične elite, ter na ta način pripomorejo k zavedanju o svojem gospodarskem in ekonomskem položaju v odnosu do druge etnije ali naroda (Connor v Rizman 1993, 300–317).

4.5 Nacionalizem in etnični konflikti

Ker so danes bolj ali manj vse države multietnične, ponavadi prihaja do trenj med etnično večino in manjšinami znotraj ene države. To lahko vodi v etnično asimilacijo manjšine v večino, kulturni pluralizem ali pa v etnični konflikt (Giddens 2001, 256–257).

Kakšno vlogo ima nacionalizem pri etničnih konfliktih? Nacionalizem manjšine lahko pomeni obrambo pred asimilacijsko politiko nacionalizma večine. Po drugi strani večina poskuša s svojim nacionalizmom asimilirati manjšine v svoje nacionalno telo. Rezultat takega stika ter s tem povezanih nacionalizmov ali nacionalnih, narodnih oziroma etničnih trenj je lahko kulturni pluralizem ali pa etnični konflikt (ne nujno vojaški), ki slej ali prej vzpostavi novo razmerje moči med narodi ali etnijami znotraj ene države ali pa enostavno vodi v razdelitev države, ter na ta način vzpostavitve dveh nacij, ki sta na mednarodnem prizorišču enakopravni sedaj obe naciji. Nekaj podobnega se je dogajalo na območjih vzhodne in jugovzhodne Evrope, najbolj pa nam je poznan primer nekdanje skupne države SFRJ. Kakorkoli, nacionalistični in etnični konflikti povzročajo nestabilnost v mednarodnih odnosih.

V nadaljevanju bom naštel nekatere značilnosti in vzroke etničnih konfliktov.

Značilnosti vseh nacionalnih in etničnih konfliktov so sledeči: so globalni fenomen. prizadenejo zelo veliko število civilnega prebivalstva. Pogostokrat se zgodi, da v konflikt zajamejo tudi države, ki so fizično direktno vključene v konflikt, redkeje tudi tiste, ki niso direktno vključene v konflikt. Svoj vrh so konflikti dosegli na začetku pa vse do srede devetdesetih let, vendar se njihov pomen za mednarodno varnost ne zmanjšuje (Brown 2001, xi).

Vzroki za notranjenacionalne ali notranjeetnične konflikte v grobem delimo na: strukturne faktorje, politične faktorje, ekonomske faktorje ter kulturne faktorje.

Znotraj strukturnih faktorjev sta najpogostejša vzroka za nastanek konflikta *šibka država*, to je stanje, ko osrednja oblast ne more več nadzorovati celotne države, ter *etnično mešano območje*, kar pomeni prisotnost večjega števila etničnih skupin na nekem ozemlju (Brown 2001, 3–26).

Med političnimi faktorji najbolj izstopajo *diskriminacijska politika participacije* v političnih institucijah, torej izključevanje neke etnije v določenih državnih službah (policiji, politični stranki, vojski, parlamentu); *medetnične politike*, kar pomeni, možnost konflikta je večja tam kjer imajo etnije med seboj velike ambicije za doseg določenih političnih institucij v državi; *politike elit*, predvsem političnih elit, ki lahko imajo velik vpliv na množice v času političnih in ekonomskih problemov države (ibid.).

Naslednji so ekonomski faktorji, sem spadajo *ekonomski problemi*, ki lahko tako rekoč sami povzročijo napetosti znotraj države; *diskriminatorni ekonomski sistem* oziroma neenaka možnost določene etnije pri zaposlovanju na primer; *gospodarski razvoj ter modernizacija* to v povezavi z regijami, to pomeni selektivni razvoj določenih regij, ter zapostavljanje ostalih regij (ibid.).

Zadnji sklop možnih vzrokov konfliktov pa so kulturni vzroki, na prvem mestu so *vzorci kulturne diskriminacije*, najbolj radikalen primer je kulturni genocid; na drugem mestu pa je *problematika skupne zgodovine*, kar pomeni, da si dve etniji delita neko skupno zgodovinsko ozadje (navazujoč se na skupni teritorij, zgodovinske osebnosti itd.) na katerega pa gledata s povsem drugačnega zornega kota (ibid.).

Če povzamemo, so vsi ti faktorji lahko potencialni vzrok za izbruh medetnične konfliktne situacije. Kadar je prisotnih več faktorjev in že dlje časa trajajo, je večja možnost izbruha nasilja med različnimi etnijami znotraj ene države. Poleg tega pa so sami medetnični in s tem mednacionalni konflikti vzrok za povečevanje odtujenosti med nacijami, ločevanje med njimi, ustvarjanje skupnega zgodovinskega pogleda do nekega konflikta. Vse to vpliva na oblikovanje identitete neke skupnosti, etnije, naroda, nacije, ki lahko ob potencialnih vzrokih medetničnega in mednacionalnega nasilja razplamti skrajne nacionalistične vzgibe, kot so vojna, etnično čiščenje, genocid, izmenjava prebivalstva med državami.

5 VPLIV NACIONALNIH IDENTITET IN NACIONALIZMA NA RAZPAD SFR JUGOSLAVIJE

Težnja po nacionalni državi v osemdesetih letih v Evropi postane osrednji cilj nacionalnega prebujanja številnih narodov vzhodne Evrope kot tudi jugovzhodne Evrope oziroma države SFRJ. Proces vzpostavljanja nacije (naroda s svojo lastno državo) postane še posebej intenziven ob koncu osemdesetih ter začetku devetdesetih let. V tem poglavju se ne bomo spraševali, kdaj je na območju SFRJ kaka etnija postala nacija ali narod, pač pa bomo poskušali pokazati, koliko različnih političnih skupinskih identitet se je skozi čas tu ustalilo in zakoreninilo ter kolikšna je bila njihova vloga skupaj z nacionalistično idejo pri razdoru nekdanj skupne države.

5.1 Kratka zgodovina območja, kjer je nastala SFR Jugoslavija

Balkan, še posebej pa območje nekdanje SFRJ, je prelomnica velikih skupinskih identitet, civilizacijskih, religijskih, kakor tudi manjših, a vendar pomembnih: etničnih, jezikovnih, kulturnih, narodnih identitet, ki so na tem malem prostoru ustvarile pisano etnično podobo.

Ker so skupinske identitete oblikovane na pravilu različnosti in ker različnost ustvarja distanco ter s tem ločevanje in ker ne želimo zaiti preveč v preteklost, bomo začeli z rimskim imperijem oziroma njegovim razpadom na dva dela; vzhodni, kasneje imenovan tudi Bizantinski imperij in zahodni rimski imperij. Prelom poteka ravno po Balkanu.

V grobem lahko rečemo, da se na tem temelju razvijeta dve opozicijski religiji, ki sta zopet element za kasnejše identificiranje med rimokatoliško veroizpovedjo ter pravoslavno veroizpovedjo. Ker imamo tako dve gravitacijski polji, na zahodu Rim, na vzhodu pa Konstantinopol/Carigrad, kasneje Istanbul, lahko govorimo o dveh različnih civilizacijskih tokovih, ta ločnica na vzhod in zahod še vedno poteka nekje na območju današnje Bosne in Hercegovine. Da je zadeva še bolj kompleksna, poskrbi propad Bizantinskega imperija in vzpostavitev Osmanskega imperija na Balkanu, ki še bolj zakoliči ta razkol med vzhodom in zahodom na drugi strani. Na tem prostoru postane tako prisotna še ena velika skupinska (nad)identiteta Islam, ki se na območju SFRJ v največji meri razširi ravno med prebivalci Bosne in Hercegovine.

Tako imamo na tem teritoriju stičišče treh velikih religij, ki igrajo pomembno vlogo pri identifikaciji na tem prostoru. Kasneje igrata pri skupinski politični identifikaciji pomembno vlogo dva imperija avstro-ogrski ter turški imperij, meja med tema dvema imperijema poteka zopet nekje na Balkanu, nekje med Bosno in Hercegovino.

Na tem območju se je skozi čas, vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja, oblikovalo vsaj sedem globalnih skupin, se pravi narodov – torej vsaj sedem narodnih ali nacionalnih identitet, ki so med seboj tesno povezani ter imajo odločilno vlogo pri dogajanju na območju SFRJ, predvsem kar zadeva medetnične konflikte med samimi narodi znotraj države. Prav tako se je izoblikovalo veliko jezikov, ki so prav tako pomemben element identifikacije.

Z narodnim prebujanjem v začetku devetnajstega stoletja se postopoma začne preko intelektualcev širiti zavest o skupnem jazu med določenimi narodi na območju celotnega Balkana, ne samo na območju SFRJ. Poudarimo, da je večina tega prebivalstva v tistem obdobju kmečko, in da je veliko število ljudi bilo zelo slabo pismenih, zato se politična širi po principu od zgoraj navzdol – od izobražencev do »raje«. »V zgodnjem devetnajstem stoletju so se bolgarski, srbski in romunski intelektualci – pogosto izobraženi v grških šolah – zdaj prvič začeli opredeljevati v odnosu do kulturnih skupin« (Mazower 2008, 82–83). Tako so naprimer do leta 1810 v Srbiji imeli dve osnovni šoli, pa še to samo v beograjskem pašaluku, v Črni Gori pa so prvo osnovno šolo odprli šele leta 1834 (ibid.). Torej šele s pomladjo narodov ter kasneje z koncem prve svetovne vojne, ko propadeta Avstro-Ogrska in turški imperij, pa se dokončno razvijejo in ozavestijo, da ostajajo obstajajo kot narod, ter da obstaja nekaj, čemur lahko rečejo narodna identiteta.

S koncem prve svetovne vojne so bile slovanske dežele Avstro-Ogrske ter turškega imperija združene v skupno politično telo, Kraljevino SHS, ki je bila kraljevina treh narodov, torej narodnih identitet. Zakaj so se družili in kaj jih je vodilo pri tem, nas tu ne zanima. Lahko rečemo zgolj, kar je za nas relevantno, da so v tistem kritičnem danem trenutku našli več skupnega in koristnega, kot če se ne bi združili, torej v tem so videli rešitev svojih, s tem pa tudi narodnih identitet, ki so bile v preteklosti ogrožene bodisi z nemške strani bodisi s turške strani. Kasneje se je Kraljevina SHS preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo, torej domovino Jugoslovanov – južnih Slovanov. To je nov moment produciranja nove nacionalne identitete, ki naj bi poenotilo večnacionalno državo pod krono srbskega kralja. Tukaj lahko opazimo podobnost z zgoraj omenjeno, Szporlukovo kritiko oktobrske revolucije, kjer Rusija izkoristi

Sovjetsko zvezo za ohranitev ruske nadoblasti nad ostalimi narodi. Ne nazadnje tak primer je tudi Velika Britanija, ki nosi drugačno ime kot večinski narod – Angleži. Ta identiteta jugoslovanstva se ohrani vse do konca osemdesetih let dvajsetega stoletja, preko druge svetovne vojne, ko Kraljevina Jugoslavija propade kot kraljevina ter se vzpostavi socialistična država, Socialistična federativna republika Jugoslavija. Ta nova država naj bi odpravila zatiranje ostalih narodov s strani srbske hegemonije kot večinskega prebivalstva preko jugoslovanske identitete. Nova država ohranja jugoslovanstvo kot osrednjo skupno identiteto vse do njenega razpada v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja (Mazower 2008).

Torej, skozi čas so se na tem prostoru takratne SFRJ izoblikovali narodi, ki so se zavedali samih sebe, da so drugačni od ostalih okoli sebe, da imajo svojo nacionalno identiteto – svoj standardiziran nacionalni jezik, svojo religijsko pripadnost, svojo kolektivno zavest, svojo drugačnost v odnosu do ostalih narodov. To etnično diverziteto tega območja je podedovala novonastala država s svojo novo socialistično ideologijo, ki, tako kot v Rusiji, ni odpravila vseh med-etničnih problemov, ki so se pojavili že v preteklosti med narodi na tem območju.

5.2 Mednacionalni konflikti na območju SFR Jugoslavije pred samim nastankom SFR Jugoslavije

Konfliktov na tem območju med etnijami pred pomladjo narodov ni bilo toliko zaslediti oziroma po besedah Mazowerja, »etnična mešanica na Balkanu je ostala stoletja presenetljivo nespremenjena in večino časa ni bilo nobenih etničnih konfliktov: Zakaj je mešanica postala politično nestanovitna v zadnjem stoletju ali dveh? Prav lahko se izkaže, da so sodobne množične politike in urbanega industrijskega življenja, vzpon novih državnih struktur ter razvoj pismenosti in tehnologije« (Mazower 2008, 17).

Najprej so konflikti temeljili na osnovi religije predvsem med muslimani ter kristjani najbolj zaradi ekonomskih razlogov, ko kristjani niso mogli več plačevati dajatev Osmanskemu imperiju. Dokler je bilo dosti za vse, je bilo mogoče živeti v sožitju. »Resnična kriza je nastopila kasneje v sedemnajstem stoletju. Časi so bili hudi povsod po Evropi, toda na jugovzhodu je imela kombinacija politične nestabilnosti, neskončnih vojn, pogoste kuge ter lakote katastrofalen učinek« (Mazover 2008, 43). Na tej osnovi je religija postala

zaznamovalka nacionalne identitete. »Spremenila se je v nacionalno religijo« (Mazower 2008, 85).

Kasneje s pojavom nacionalistične ideologije, z ozaveščanjem etnij, ko se vzpostavijo obrisi narodov na tem območju, pomladi narodov, postanejo konflikti med narodi pogostejši, sploh v dvajsetem stoletju (balkanski vojni, prva in druga svetovna vojna). V tem času so se narodi med seboj borili drug proti drugem, vsekakor pa sosednji narod proti sosednjemu, predvsem zavoljo vzpostavitve večje države, na ta način je v veliki meri stradalo tudi veliko število civilistov, ki so živeli v etnično mešanih območjih, primer tega so pogromi Srbov nad Albanci in Bošnjaki ter Hrvati v prvi svetovni vojni, Hrvatov nad Srbi in Bošnjaki (najbolj izrazito v času druge svetovne vojne), Albancev nad Srbi in Makedonci (v prvi in drugi svetovni vojni) (Glenny 2001).

Mednacionalno nasilje krepi skupno nacionalno zavest o preteklosti ter ustvarja distanco do tistih, s katerimi smo v konfliktu. Zato je bilo po letu 1945 potrebno zatrti nacionalistične probleme ter konflikte, ki so se pojavljali v preteklosti pod novo skupno identiteto socialističnega in narodnoosvobodilnega boja jugoslovanstva.

5.3 Vzpostavljanje nove identitete v skupni državi

Kot smo že omenili, se je s koncem druge svetovne vojne in zavedanja, da je bilo v zadnji svetovni vojni povzročeno veliko konfliktov na medetničnih temeljih, je nova oblast to poizkušala premostiti z graditvijo nove identitete, socialistične identitete Jugoslavije. Etnična oziroma sedaj že narodnostna mešanica tega območja je še vedno ostala pestra, manjšine so z večino živele znotraj federativnih meja skupne države. Tako so na primer na Hrvaškem živeli Srbi, ki so šteli okoli dvanajst odstotkov celotnega prebivalstva. V Srbiji so bili najštevilčnejša manjšina Albanci, ki so živeli pretežno na Kosovu, ter v tej pokrajini predstavljali absolutno večino. V Bosni in Hercegovini na primer ni bilo absolutne večine prebivalstva, kot v drugih republikah, so pa takrat še Muslimani s štiriinštiridesetimi odstotki predstavljali relativno večino v tej državi. Torej identitete manjšin so se ločevale od identitete večine in tega so se zavedali manjšine, večinsko prebivalstvo posameznih držav kot komunistična oblast.

Prva na udaru od starih identitet je bila religija, to so po načelu marksizma zelo omejili, sploh zato, ker so se narodi prav tako še vedno identificirali preko pripadnosti cerkva. In ker je to bila socialistična družba, delovanje religije ni bilo zaželeno. Tako je oblast promovirala ateistično identiteto moderne družbe z nauki marksizma.

Druga pomembna točka identifikacije je jezik, imenovan srbohrvaščina, ki je nastal v sredini devetnajstega stoletja. Jedro tega jezika je narodni govor Bosne in Hercegovine ter Dubrovnika. Zajema pa dialekt štokavskega narečja in ijekavskega izgovora. S tem so zajeli praktično štiri narode tega območja (Hrvate, Srbe, Muslimane ter Črnogorce). Ta jezikovna identifikacija jugoslovanstva predstavlja enega izmed temeljev države SFRJ. Minimalizira se narodni jezik posameznih držav, srbohrvaščina pa postane državni jezik na zvezni ravni, tako v politiki, kot vojski, policiji, kot medijih.

Nadalje se v bivši skupni državi Jugoslaviji vzpostavlja nov skupni zgodovinski spomin, ki temelji na drugi svetovni vojni, ta spomin prestavlja jedro nacionalnega zavedanja. Povzdigovanje partizanskih podvigov, posameznih junakov postanejo materija mitov in legend, o katerih se učijo tako otroci kot odrasli. Ta kolektivna zavest o skupnem bratstvu, ki nas je rešila izpod jarma nacizma in fašizma je prisotna povsod, tako v političnih nastopih, medijih, kot izobraževalnih institucijah. Pomen nacionalnih junakov posameznih narodov postanejo drugotnega pomena (Južnič 1993).

Osrednja oseba takratne Jugoslavije postane Josip Broz Tito, ki ga prebivalstvo slavi kot kult osebnosti, tako kot drugo po svetu v ostalih komunističnih političnih sistemih. V Jugoslaviji predstavlja tako rekoč očeta naroda, je nekdo, ki je osvobodil jugoslovanske narode ter jih popeljal v neodvisnost. Torej identiteta Titove Jugoslavije ni zanemarljiva, saj so določeni narodi v njem našli dejansko nekoga, ki jim je dal državo. Tu imam v mislih predvsem Makedonce, ki so jih jugoslovanski komunisti priznali leta 1943 ter hkrati priznali Makedonijo kot posebno republiko znotraj Jugoslavije. Leta 1971 pa so tudi Muslimani bili priznani kot poseben narod (Mazower 2008).

Nacionalne identitete so bile v tej državi potisnjene na stran. V ospredje se je postavljalo bratstvo in enotnost, kot osrednje vodilo, ki more poenotiti različne narode znotraj Jugoslavije. Pomen etničnih konfliktov, ki so začeli postopoma naraščati proti koncu osemdesetih let, poizkuša zmanjšati, v smislu delovanja zunanjih sovražnikov.

5.4. Izgubljanje socialistične identitete SFR Jugoslavije

Za izhodiščno leto začetka konca skupne države vzemimo leto 1980, smrt Josipa Broza Tita. Res je, da so bili že pred samo smrtjo Tita »napetosti očitne tako v Beogradu kot v Zagrebu, ko so se med partijskim kadrom pojavili nacionalistični tokovi«. V osemdesetih letih je ekonomska kriza zajela tudi Jugoslavijo, s tem pa je bila legitimnost zveznih oblasti postavljena pod vprašaj. Torej ekonomska kriza in Titova smrt, ki je oslabila federacijo, je kljub s slogani kot je »po Titu, Tito!« priznala ideološki bankrot (Mazower 2008, 137).

Po Titovi smrti se pod vprašaj postavi strukturni faktor zvezne države. Država je začela doživljati strukturne spremembe. Pojavili sta se dve identiteti proevropska, ter s tem demokratizacija družbe, kamor sta težili Slovenija in Hrvaška. Srbija in Črna gora sta vztrajali pri centralističnem socialističnem sistemu, pod vodstvom iz Beograda. Slednji je pod vplivom novih nacionalističnih momentov začel dobivati obraz srbske hegemonije in želje po srbski prevladi nad ozemlji, kjer živijo večinsko srbsko prebivalstvo (Glenny 2001).

Strukturno gledano, država je začela postajati šibka, saj njena osrednja politična oblast ni mogla več nadzorovati celotne države. Narodnostna heterogenost posameznih zveznih držav je samo še dodatno oteževala centralni oblasti nadzor in miritev problemov na ozemlju in vedno bolj se je dogajalo, da so posamezne države začele same odločati, kako bodo delovale na svojih ozemljih v odnosu do manjšin, kadar izbruhne konflikt. Tako so na primer od leta 1981 večkrat izbruhnili protesti na Kosovu, ki pa jih je Srbija sama obrzdala brez posvetovanja z zveznimi oblastmi. Vrh tega samovoljnega delovanja je ukinitvev avtonomije Kosovu leta 1990. Takih primerov je bilo dosti, med drugim so hrvaške oblasti leta 1990 ukinile pravico konstitutivnega naroda Slovincem in Srbom na Hrvaškem. Vse to je samo še bolj podpihovalo nacionalistične strasti (Meier 1996; Mazower 2008).

Na politični ravni je vedno več primerov, ko se manjšinam odreka pravica do participacije v posameznih nacionalnih parlamentih. Zopet je lahko razpustitev vojvodinskega in kosovskega parlament dober zgled take politike tistega časa. V policiji na Kosovu so enote večinoma sestavljali pripadniki srbske narodnosti. Vsekakor je pomembno to, da so začeli na politično sceno prihajati politiki, ki so zagovarjali politično retoriko, na primer Srbska radikalna stranka (SRS), ki nastane leta 1990. Pa tudi Tuđmanova Hrvaška demokratična stranka (HDZ), ustanovljena leta 1989. Ti stranki in njima podobne so bile prežete z nacionalistično ideologijo, sama nacionalistična retorika strank pa je bila izrazita in ni skrivala aspiracije po

obuditi starih idej, ki so jih zagovarjale države v časih, ko je bil določen narod na nekem vrhuncu svoje moči (vojaške ali teritorialne – v smislu obsega države). SRS je na primer odkrito zagovarjala Veliko Srbijo, HDZ pa izbriše konstitutivnost slovenskega in srbskega naroda na Hrvaškem (Glenny, 2001).

Omenili smo, da je državo zajela kriza, ne samo politična, temveč tudi ekonomska, številni ekonomisti so se spraševali, na kakšen način rešiti socialistično identitete družbe ter s tem tudi ekonomije. Tako na primer Vojmir Franičević pravi, da je potrebno opustiti plansko gospodarstvo, družba lahko ohrani lastništvo, če je uspešna, trg je potrebno liberalizirati, potrebno je odpreti finančni trg. (Franičević 1987). To odpiranje socialistične ekonomije bi pomenilo še dodatno rušenje socialistične identitete. Kot alternativa se pojavi ideja Edvarda Kardelja o samoupravljanju, ki pa nikoli v polni meri ne zaživi.

Vse te spremembe na političnem, ekonomskem in ne nazadnje kulturnem področju so posledica izgube »kompasa« celotne identitete socialističnega jugoslovanstva. Toda ali so te spremembe posledica nacionalističnega delovanja narodov ter njenih elit, političnih strank, intelektualcev ali pa so te tektonske spremembe jugoslovanske družbe v osemdesetih letih prejšnjega stoletja vzbudile nacionalizem? Ter še bolj pomembno, ali je ta kombinacija enega in drugega vplivala na konflikt in vojno, ki je dokončno vodil v razpad SFRJ, ali pa se je to preprosto moralo zgoditi zaradi številnih nacionalnih identitet, ki so živele na tem območju?

6 Zaključek

Če povzamemo, sta oba, identiteta in nacionalizem ključna dejavnika pri oblikovanju nacij, krepitvi nacionalne zavesti, igrata veliko vlogo pri medetničnih in mednacionalnih konfliktih – sta netišče, žarišče, ki nikoli ne ugasne, saj se je z nastankom moderne družbe njuna moč še bolj okrepila, in še bolj povezala ljudi enega naroda v še bolj skupno zavest. Nacionalizem se torej pojavi v centraliziranih družbah, kjer je komunikacija med posamezniki hitrejša, kjer je prenos znanja in izobraževanja večji in boljši, vse to krepi nacionalno zavest o nekem skupnem izvoru, skupni zgodovini, ali je to resničen ali izmišljen konstrukt, pa ni pomembno. Zato je tudi narodna identiteta živa in se spreminja skozi čas. Na tem temelju sloni tudi nacionalna država. Nacionalna država mora imeti svojo nacijo, svojo nacionalno identiteto, da lahko obstane, da se lahko razvija.

Vloga nacionalizma je sledeča. Nacionalizem je močna ideologija, močnejša od ostalih ideologij, tudi od komunizma na primer. Pri tem menim, da nacionalizem v odnosu do nacije hkrati proizvaja nacijo in hkrati nacija proizvaja nacionalizem, obema pa daje podlago nacionalna identiteta, ki ima svoje jedro lahko v etnični identiteti ali pač ne.

Medetnični konflikti znotraj ene države niso posledica stika različnih medetničnih skupin ali njihovih identitet, temveč so posledica vsote delovanja destabilizirajočih strukturnih, političnih, ekonomskih in kulturnih faktorjev, ki z zmesjo skrajnega nacionalizma tvorijo nevarno mešanico, ki lahko vsak čas eksplodira. Nekaj takega se je pripetilo v nekdanji Jugoslaviji. Država je razpadla v krvavi vojni, toda »tovrstni pokoli so zgolj skrajna oblika nacionalnega boja med vzajemno nepogrešljivimi sosedi, ki ga je spodbodla ta usodna zahodna ideja, [...] etnično čiščenje v nekdanji Jugoslaviji torej ni bilo spontan izbruh prvobitnega sovraštva, temveč namerna uporaba organiziranega nasilja paravojaških vodov in vojaških enot proti civilistom. Predstavljalo je skrajno silo, ki so jo potrebovali nacionalisti, da so razbili družbo, ki je bila sicer sposobna prezreti posvetne razredne in etnične lome« (Toynbee v Mazower 2008, 142).

Odgovor na moje na začetku zastavljeno raziskovalno vprašanje se glasi, nacionalna identiteta ni razlog za razpad SFRJ, je pa ustvarilo idealne pogoje, na katerih je nacionalistična logika skozi moderno družbo, še bolj pa moderno državo in njenimi institucijami – političnimi strankami in političnega mesijanstva posameznih politikov – popeljala najprej množice narodov v konflikt ene proti drugi, kasneje pa še v dokončno razdelitev države.

Nacionalizem v odnosu do nekih nadnacionalnih političnih struktur kot sta Evropska unija ali mogoče njena bodoča federativna ureditev, prinaša veliko nezaupanja posameznikov in tudi nacij v izgradnjo take tvorbe. Predvsem zato, ker v prvi vrsti ni močne navezanosti posameznikov na Evropo kot identiteto, saj se posamezniki najprej identificirajo s svojim narodom in svojo državo kot pa z evropsko identiteto. V drugi vrsti pa identifikacija narodov/nacij nasproti ostalih narodov/nacij in njihovo (ne)zaupanje drug do drugega lahko v primeru močnega nacionalističnega agitizma povzroči destruktivne učinke na bodoči razvoj Evropske unije. Zato je na tem mestu relevantno vprašanje, ki smo si ga zastavili tudi v primeru nastanka SFR Jugoslavije – zaradi izjemno velikega števila nacionalnih identitet – ali je federativna ureditev v smislu nadaljnjega povezovanja Evropske unije v neki bodočnosti, obsojena na propad? Sploh, če upoštevamo dejstvo, da se Evropski uniji kot taki v današnjih nestabilnih ekonomskih in političnih dejavnikih tresejo tla pod nogami, sama nacionalistična retorika posameznih politikov pa je vedno večja, vedno bolj pogosta.

7 Literatura

1. Anderson, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis – zavod za založniško dejavnost.
2. Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
3. Breuilly, John. 2008. Nacionalizem. V *Globalizacija svetovne politike: Mednarodni problemi*, ur. John Baylis, Steve Smith in Patricia Owens, 264–286. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
4. Brown, Michael E., Owen R. Côté, Sean M. Lynn-Jones in Steven E. Miller. 2001. *Nationalism and ethnic conflict*. Cambridge, London: The Mit Press.
5. Connor, Walker. 1991. Ekonomski ali etno-nacionalizem. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 297–319. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
6. Franičević, Vojmir. 1987. O povezanosti ekonomije in politike v kontekstu krize jugoslovanske družbe in njenega socialističnega projekta. *Teorija in praksa* 24 (10–11): 1279–1285.
7. Gellner, Ernest. 1991. Nacionalizem. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 239–267. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
8. Giddens, Anthony. 1991. Nacionalna država, narod, nacionalizem. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 15–39. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
9. Giddens, Anthony. 2001. *Sociology*. Cambridge: Polity press.
10. Glenny, Misha. 2001. *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers*. New York: Penguin Books.
11. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

12. Gellner, Ernest. 2000. Scale and Nation. V *Nationalism: Critical Concepts in Political Science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 271–287. London in New York: Routledge.
13. Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Lewellen, Ted C. 2003. *Political Anthropology: An Introduction*. London: Praeger.
15. Mazower, Mark. 2008. *Balkan: Od konca Bizanca do danes*. Ljubljana: Krtina.
16. Meier, Viktor. 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
17. Nastran-Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete: V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
18. Rizman, Rudi. 1991. Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 15–39. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
19. Sanders, Jimmy M. 2002. Ethnic Boundaries and Identity in Plural Societies. *Annual Review of Sociology* (28). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/3069245?seq=2&Search=yes&searchText=identity&searchText=ethnic&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dethnic%2Bidentity%26gw%3Djtx%26acc%3Don%26prq%3Dethnical%2Bidentity%26Search%3DSearch%26hp%3D25%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&ttl=102413&returnArticleService=showFullText&resultsServiceName=null> (10. september 2012).
20. Smith, Anthony. 1991. Genealogija narodov. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 51–79. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
21. Szporluk, Roman. 1991. Komunizem in nacionalizem. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 51–79. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
22. Todorov, Tzvetan. 1991. Narod in nacionalizem. V *Študije o Etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 145–165. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.
23. Trimble, Joseph E. in Ryan Dickson. 2010. Ethnic Identity. Dostopno prek: http://pandora.cii.wvu.edu/trimble/research_themes/ethnicity_identity.htm (10. september 2012).

24. TV Slovenija, 1. program. 2012. *Dnevnik*. Ljubljana, 13. september.